

Наталія ВИСПІНСЬКА,

orcid.org/0000-0002-5705-4291

доктор філософії,

асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *n.vyspinska@chnu.edu.ua*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ІЗ РОЗЛАДОМ АУТИЧНОГО СПЕКТРА НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Україна продовжує працювати над реформуванням і вдосконаленням різних галузей суспільного життя, зокрема й освіти. Відповідно до Концепції Нової української школи метою початкової освіти є розвиток умінь усіх учнів без винятку комунікувати, соціально взаємодіяти, аналізувати й засвоювати соціально значущу інформацію для розв'язання різних проблем, співпрацювати з однолітками й дорослими, самореалізуватися тощо. Упродовж останніх десятиліть низка вчених у своїх пошуках звернулися до проблеми формування, розвитку й вдосконалення соціальних навичок, соціальної компетентності, соціального інтелекту й соціального розвитку. Наукові пошуки в такому напрямі нині актуальні у зв'язку зі зростаючою кількістю випадків аутизму серед дитячого населення у світі й Україні. Забезпечення умов для соціальної взаємодії, формування соціальних умінь і навичок – важливе для подальшого розвитку дитини, особливо для дітей з аутизмом, оскільки соціальна взаємодія – передумова ефективного навчання та успішного навчального середовища, вона суттєво впливає на формування індивідуальної поведінки, стимулює інтелектуальну діяльність, уможливорює академічний успіх. Дисципліна «Іноземна мова» має істотний педагогічний потенціал для формування соціальних навичок молодших школярів. Без використання мови неможлива повноцінна міжособистісна взаємодія, а процес вивчення мов, якому притаманний яскраво виражений соціальний контекст, унікальний у порівнянні з вивченням інших дисциплін. Мета статті полягає в розкритті особливостей розвитку соціальних навичок на уроках іноземної мови в дітей молодшого шкільного віку з розладами аутичного спектра в інклюзивному середовищі й спеціалізованих школах. Нами використано такі методи дослідження, як теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел із метою визначення теоретичних основ означеної проблеми. Розглянуто специфіку соціальної сфери дітей молодшого шкільного віку з розладами аутичного спектра; розкрито суть понять «соціальна компетентність», «соціальний інтелект», «соціальні навички»; з'ясовано особливості розвитку соціальних навичок у дітей-аутистів на уроках іноземної мови та їх вплив на формування соціальної компетентності; наведено приклади вправ, які сприяють розвитку соціальних навичок і формуванню комунікативних умінь на уроках англійської мови як в умовах інклюзивного середовища, так і в спеціалізованих школах.

Ключові слова: соціальні навички, англійська мова, аутизм, нова українська школа, особливі освітні потреби.

Nataliia VYSPINSKA,

orcid.org/0000-0002-5705-4291

Doctor of Philosophy,

Assistant at the Department of Foreign Languages for Humanities

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *n.vyspinska@chnu.edu.ua*

SOCIAL SKILLS DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH ASD IN A FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM

Ukraine proceeds with reforms and improvements in various areas of public life, including education. According to the Concept of the New Ukrainian School, the purpose of primary education is to develop the skills of all students, without exception, to communicate, socially interact, analyse and assimilate socially significant information in order to solve various problems, cooperate with peers, and adults, attain self-realization, etc. In recent decades, a number of scholars have addressed the issue of formation, development, and improvement of social skills, social competence, social intelligence, and social development. Scientific research in this area is currently relevant due to the growing number of cases of autism among children in the world and Ukraine. Providing conditions for social interaction, social skills development is paramount for the further development of a child, especially one with autism because social interaction is a prerequisite for successful learning and effective learning environment, significantly affects individual behaviour patterns, stimulates intellectual activity, contributes to academic success. The discipline "Foreign language" has significant pedagogical potential for the social skills development in primary school children. Without the use of

language, full-fledged interpersonal interaction is impossible, and the process of language acquisition with clearly discernible social context is unique compared to other disciplines. The purpose of the article is to reveal the features of the social skills development in foreign language lessons in children of primary school age with autism spectrum disorders both in an inclusive environment and specialized schools. The research is based on the methods of theoretical analysis and generalization of scientific data to identify the theoretical foundations of the problem. The features of socialization of primary school children with autism spectrum disorders are analysed; the essence of the concepts "social competence", "social intelligence", "social skills" is revealed; the peculiarities of social skills development in autistic children in foreign language lessons and their influence on the formation of social competence are clarified; examples of exercises that contribute to the development of social skills and the formation of communication skills in English lessons in an inclusive environment and specialized schools are given.

Key words: social skills, English language, autism, new Ukrainian school, special educational needs.

Постановка проблеми. Відповідно до нової освітньої парадигми, перед вчителями Нової української школи (далі – НУШ), і вчителями іноземної мови (далі – ІМ) зокрема, постає завдання формування цілісної всебічно розвиненої особистості на засадах компетентнісного підходу, що, крім формування фундаментальних знань, умінь і навичок, передбачає ще й розвиток важливих соціальних навичок, які стануть запорукою успішної адаптації учнів початкової школи до соціальної взаємодії (Концепція НУШ, 2016). Школу, освітній процес і педагогічну діяльність розглядають як простір для набуття соціального досвіду з метою формування соціальної компетентності учнів. Тому необхідно створити умови для освоєння учнями соціальних навичок прийняття рішень, здійснення особистого вибору, соціальної взаємодії, почуття відповідальності, власної соціальної значущості, самооцінки, самосвідомості й зворотного зв'язку з оточенням, розуміння оточення, уміння співпрацювати з учителем, однокласниками, дорослими (Журба, Шабанова, 2016: 21; Мартиненко, 2014).

Отже, вагомого значення набуває проблема розвитку соціальних навичок в учнів початкової школи на уроках ІМ в умовах інклюзивного навчання та в спеціалізованих школах, що в майбутньому дало б можливість усім учням ефективно взаємодіяти в сучасному світовому мультикультурному просторі.

Аналіз досліджень. Особливості розвитку соціальних навичок на уроках ІМ стали об'єктом досліджень Л. Галані (L. Ghalani), Дж. Контрерас Леон (J. Contreras León), С. Мавровелі (S. Mavroveli), Д. Ненди (D. Nanda), Х. Нінга (H. Ning), Ф. Теами (F. Te'ama) тощо. Н. Бігунова (Н. Бегунова), Ф. Голшан (F. Golshan), Н. Педмедіві (N. Padmadewi), О. Скл'оміна (О. Скл'єміна) та інші приділяли значну увагу навчанню англійської мови (далі – АМ) учнів з особливими освітніми потребами, й розладами аутичного спектра (далі – РАС) зокрема. Розвиток соціальної компетентності й соціального інтелекту на уроках ІМ досліджували О. Білоус, О. Паламарчук, Ю. Сізова

(Ю. Сізова), Д. Трубакова. Розвитку соціальних навичок і соціального інтелекту в аутистів присвятили свої наукові розвідки С. Барон-Кохен (S. Baron-Cohen), А. Де Більдт (A. De Bildt), О. Бородуліна (О. Бородулина), К. Гілеспі-Лінч (K. Gillespie-Lynch), М. Юсен (M. Eussen).

Аналіз навчально-методичної літератури свідчить, що зазначені дослідження не розв'язують проблему розвитку соціальних навичок на уроках ІМ у дітей молодшого шкільного віку з РАС в інклюзивному середовищі й спеціалізованих школах як важливий компонент іншомовної комунікативної компетентності, соціальної компетентності й соціального інтелекту в цілому.

Мета статті полягає в розкритті особливостей розвитку соціальних навичок на уроках ІМ у дітей молодшого шкільного віку з РАС в інклюзивному середовищі й спеціалізованих школах.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**: викласти специфіку соціальної сфери дітей молодшого шкільного віку з РАС; розкрити суть понять «соціальна компетентність», «соціальний інтелект», «соціальні навички»; з'ясувати особливості розвитку соціальних навичок у дітей із РАС на уроках ІМ та їх вплив на формування соціальної компетентності; навести приклади вправ, які сприяють розвитку соціальних навичок і формуванню комунікативних вмінь на уроках АМ як в умовах інклюзивного середовища, так і в спеціалізованих школах.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останніх десятиліть низка вчених у своїх пошуках звернулася до проблеми формування, розвитку й удосконалення соціальних навичок, соціальної компетентності, соціального інтелекту й соціального розвитку. Вочевидь, цьому сприяла зростаюча кількість випадків РАС у дітей (Silveira-Zaldivara et al., 2021). Так, в Україні зафіксовано понад сім тисяч випадків РАС серед дитячого населення, і кожного року їх кількість зростає на 30% (Статистичні дані МОН, 2020).

РАС – один із найрозповсюдженіших розладів психічного розвитку в дітей, що поєднує ати-

пові поведінкові характеристики й проявляється в складності організації спілкування та взаємодії з людьми (Shah, 2019). Аутичний спектр розвитку характеризується порушеннями соціального мислення; вибірковістю в спілкуванні (ігнорування одних людей, яскраво виражений інтерес до інших); неспроможністю ініціювати або підтримувати комунікацію; відсутністю соціально-емоційної взаємності (порушена реакція на емоції оточення чи відсутність керування власною поведінкою відповідно до соціального контексту); порушенням формуванням соціальної та комунікативної функцій (Базима, 2019: 9). Дослідження вказують, що діти з РАС частіше страждають від соціальної ізоляції або самотності. Утім, причина криється не в демотивації чи небажанні підтримувати контакт, а в специфічності розвитку комунікативної сфери аутиста (Базима, 2019; Shah, 2019; Silveira-Zaldivara et al., 2021).

Дослідження показують, що одним з ефективних засобів формування комунікативної компетентності учня початкових класів є створення умов для інтеракції учнів у процесі засвоєння навчального матеріалу на уроках. Адже навчання по своїй суті – соціальна діяльність, заснована на взаємодії між людьми (Al-Atabi, Al-Badri, 2018: 731). Забезпечення умов для соціальної взаємодії, формування соціальних навичок і вмінь важливе для подальшого розвитку дитини, особливо для дітей із РАС (Silveira-Zaldivara et al., 2021; Varon-Cohen et al., 1999). Дитяче мислення активно розвивається в процесі соціальної взаємодії; під час інтеракції, кооперації та співпраці з навколишнім середовищем отримуються якісні знання. Міжособистісне спілкування є передумовою ефективного навчання та успішного навчального середовища, має істотний вплив на формування індивідуальної поведінки, стимулювання інтелектуальної діяльності, академічний успіх, поведінку в соціумі, життєвий успіх, побудову стосунків, можливість успішного працевлаштування, охорону здоров'я, здобування освіти (Munkhaugen et al., 2017; Выготский, 2003: 203; Vygotsky, 1978).

Дисципліна «Іноземна мова» володіє значним педагогічним потенціалом для формування соціальних навичок молодших школярів. Без використання мови неможлива повноцінна міжособистісна взаємодія, а процес вивчення мов, маючи яскраво виражений соціальний контекст, унікальний у порівнянні з вивченням інших дисциплін (Al-Atabi, Al-Badri, 2018: 731). У процесі навчання учні ознайомлюються з мовними кліше (вітання, подяка, вибачення, прохання,

вимога тощо), необхідними в спілкуванні, без яких неможливо бути соціально компетентним, із правилами соціального етикету й нормами поведінки в різноманітних ситуаціях. За допомогою читання, аудіювання, діалогів, текстів, перегляду відеофільмів школярі дізнаються, як слід поводитися з іноземцями, враховуючи національний характер і менталітет. Складаючи діалоги, беручи участь у рольових іграх, учні моделюють життєві ситуації, що вимагають певної поведінки (розмова вчителя з учнем, батька з дитиною, продавця з покупцем, офіціанта з відвідувачем, друзями тощо). Читання та обговорення текстів ІМ про взаємини між людьми й про конфлікти, що виникають між ними, служить позитивним або негативним прикладом спілкування, сприяючи формуванню соціальних навичок. Побудова діалогів дозволяє навчити дітей адекватно поводитися в різних комунікативних ситуаціях, логічно й чітко висловлюватися, переконувати, сприймати іншу думку, відрізнити факти від думок. Школярі навчаються знаходити відповідний тон спілкування зі співрозмовниками в життєвих ситуаціях, долати труднощі, що виникають під час взаємодії, розуміти логіку їх розвитку, розрізнити цілі учасників комунікативної ситуації, передбачати наслідки їх поведінки (Григорьева, 2014: 119).

Соціальний досвід, отриманий у процесі вивчення ІМ, може суттєво збагатити емоційну сферу учнів, виробити психологічну гнучкість, уміння встановлювати й підтримувати контакт зі співрозмовниками; сприяти відкритості, доброзичливості до людей, незалежно від особистісних якостей, положення в суспільстві, національності; сформувати вміння правильно оцінювати емоційні стани інших людей і відповідно на них реагувати, повідомити співрозмовнику/кам про свої переживання за допомогою вербальних і невербальних засобів (Ариян, 2017).

Отже, на уроках ІМ необхідно акцентувати на соціальній взаємодії в класі – між учнями, між учнями й вчителем, оскільки відносини в класі мають великий вплив на атмосферу навчального середовища, навчальний процес, і освоєння ІМ зокрема.

Опрацювання наукової літератури засвідчило, що для окреслення вміння вступати в комунікацію, соціальну взаємодію, аналізувати й засвоювати соціально значущу інформацію для розв'язання різних проблем, співпрацювати з однолітками вчені використовують терміни «соціальна компетентність», «соціальний інтелект», «соціальні навички». Уважаємо за необхідне уточнити ці поняття.

Соціальна компетентність – це система знань, умінь, ставлень, ціннісних орієнтацій і поведінкових компонентів, необхідних для взаємодії в соціумі, що містить такі вміння та навички: аналізувати ситуації взаємодії людей; правильно оцінювати вербальну й невербальну експресію у взаємодії з іншими людьми; передбачати наслідки діяльності й поведінки, своєї та інших; розуміти логіку соціальної взаємодії; конструктивно взаємодіяти з оточенням; здійснювати комунікативний контроль; забезпечити атмосферу товариськості; організувати продуктивну, соціально орієнтовану діяльність (Смагіна, 2010: 140).

Соціальний інтелект – специфічна пізнавальна здатність, що забезпечує успішну взаємодію з людьми, основна функція якої полягає в прогнозуванні поведінки інших учасників комунікативного процесу. Соціальний інтелект реалізує пізнавальні процеси, пов'язані з відбиттям соціальних об'єктів – людини або груп людей як учасників соціальної взаємодії; рівень його розвитку визначає особливості взаємодії в групі й формування колективу, успішність спілкування та соціальної адаптації; є однією з передумов розвитку мислення, навчання, а також соціальної діяльності особистості (Аршанская, 2018: 11).

Під соціальними навичками розуміють схеми поведінки й реакцій, що уможливають ефективне виконання соціального завдання (Nangle et al., 2010). Сюди належать ініціація та підтримка позитивних соціальних стосунків, приймання однолітками й формування дружніх відносин із ними, здатність адаптуватися до навчального процесу, соціального оточення (Silveira-Zaldivara et al., 2021).

Соціальний інтелект, як і соціальна компетентність, формуються в процесі вивчення всіх шкільних предметів і поза межами навчальних закладів як у дітей з особливими освітніми потребами, так і в дітей з нормо-типовим розвитком (Silveira-Zaldivara et al., 2021). Соціальні навички й уміння можна формувати й поліпшувати поступово шляхом вдосконалення, адаптації, модифікації методів навчання та навчальних матеріалів. Відповідно, вважаємо доцільним розвивати соціальні навички як складову частину соціальної компетентності й соціального інтелекту на уроках ІМ, що сприятиме формуванню іншомовної комунікативної компетентності, соціальної компетентності, ефективного вивченню ІМ, а також формуванню соціального інтелекту в цілому.

Екстраполоючи дослідження науковців, виділяємо соціальні навички, необхідні для успішного формування іншомовної комунікативної компетентності й створення ефективного навчаль-

ного середовища, які умовно можна поділити на чотири блоки, в межах яких виокремлюємо певні очікувані результати. Блок 1 (співпраця): дотримуватися правил; обмінюватися інформацією; допомагати іншим; спілкуватися в групах; брати активну участь у навчальному процесі. Блок 2 (самооцінка): ініціювати й підтримувати контакт; розуміти свою роль у групі; просити про допомогу в разі потреби; адекватно реагувати на висловлювання та вчинки інших. Блок 3 (самоконтроль): розуміти свої почуття; враховувати інтереси інших; чекати своєї черги; іти на компроміс; стримувати свій гнів. Блок 4 (відповідальність): виконувати завдання вчасно; проявляти повагу до оточення; спілкуватися з однолітками й дорослими; допомагати іншим в конфліктних ситуаціях.

Для розвитку соціальних навичок молодших школярів із РАС необхідно насамперед чітко структурувати роботу педагога й учнів поетапно: підготовка до комунікації та взаємодії; ознайомлення зі стереотипно ситуативною ситуацією; власне комунікація та рефлексія.

Розвиток соціальних навичок неможливий без залучення емоцій. Після виконання завдань слід запитувати учнів, які емоції вони в них викликали. Це не тільки допоможе узагальнити й краще запам'ятати поданий матеріал, але й дозволить учителеві зрозуміти, які завдання школярам цікаво виконувати, а які їм не подобаються.

Важливо створювати проблемні ситуації на уроках ІМ. В інклюзивному середовищі вони дають можливість дітям із РАС обговорювати навчальну проблему зі своїми однолітками з нормо-типовим розвитком; вдосконалювати іншомовну компетентність у говорінні, читанні, аудіюванні; допомагати дітям із нормо-типовим розвитком адекватно сприймати дітей із РАС.

Станом натепер спеціально розроблених навчальних матеріалів і підручників для вивчення ІМ учнями з особливими освітніми потребами в Україні немає. Учні спеціалізованих шкіл, як і ті, що перебувають на інклюзивному навчанні, займаються за навчальними програмами, використовують підручники й посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для закладів загальної середньої освіти. Педагоги шкіл самостійно розподіляють програмний матеріал відповідно до годин, передбачених навчальним планом для закладів загальної середньої освіти для дітей із затримкою психічного розвитку й адаптують навчальний матеріал з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Отже, перед учителями ІМ постає проблема розробки вправ і завдань, спрямованих на розвиток соціальних навичок

та іншомовної комунікативної компетентності, які б дозволяли ефективно працювати з учнями з особливими освітніми потребами, з аутистами зокрема, як в інклюзивному середовищі, так і в спеціалізованих школах. Наведемо приклади вправ для розвитку соціальних навичок у початкових класах НУШ у межах реалізації змістової лінії «Усна взаємодія».

Приклад 1. Привіт! Бувай!

Тип вправи: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна, з повним керуванням, з опорою на графічні зображення та озвучення, парна, усна, тренувальна, аудиторна, з ігровим компонентом (за класифікацією О. Сіваченко (Сіваченко, 2009)).

Вид вправи: прослуховування мінідіалогу, імітація зразків мовлення.

Мета: налагодити контакт, розвивати емоційне спілкування, навички наслідування, мовленнєву активність, ініціативність і мотивацію до взаємодії, слухову увагу, розуміння мовлення інших, бажання взаємодіяти й спілкуватися з іншими; навчити дотримання правил соціальних норм поведінки.

Обладнання: підручник Англійська мова (English) для 2-го класу Unit 2 Our new classmates с. 14 (Будна, 2019) (рис. 1).

Завдання: – Діти, уявіть собі, що ви прибули з різних країн. Познайомтеся одне з одним так, як показано у вправі 2. Не забувайте посміхатися

одне одному, можете помахати ручкою під час «знайомства».

Після цього діти працюють у групах.

Приклад 2. Я не знаю кольори, ти мені допоможи.

Тип вправи: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна, з повним керуванням, з опорою на графічні зображення, парна, усна, тренувальна, аудиторна (за класифікацією О. Сіваченко (Сіваченко, 2009)).

Вид вправи: імітація зразків мовлення з використанням ключових лексичних одиниць.

Мета: налагодити контакт, розвивати вміння дотримуватися інструкції, мовленнєву активність із допомогою використання ключових лексичних одиниць; виробити вміння відповідати на запитання; тренувати слухову увагу, розуміння мовлення інших, бажання взаємодіяти й спілкуватися з іншими; формувати вміння та бажання допомагати іншим.

Обладнання: підручник Англійська мова (English) для 2-го класу с. 11 (Будна, 2019).

Завдання: – Діти, погляньте на малюнок вправи три. Я забула назви кольорів, ви мені допоможете?

Учитель звертається, наприклад, до одного з учнів: – What colour is it? Учень відповідає: – grey.

Після цього діти запитують одне в одного й відповідають, якого кольору предмет на малюнку (рис. 2).

Рис. 1

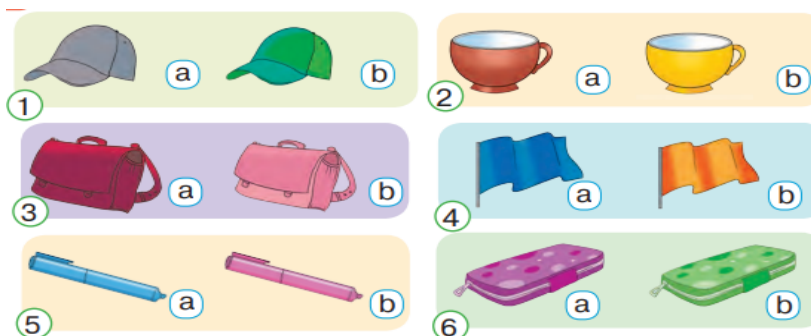

Рис. 2

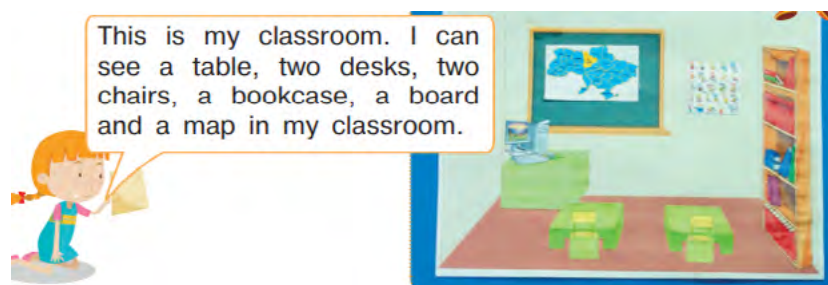

Рис. 3

Приклад 3. Складаємо історію.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна, із частковим керуванням, з опорою на графічні зображення, індивідуальна, усна, тренувальна, аудиторна, з ігровим компонентом (за класифікацією О. Сіваченко (Сіваченко, 2009)).

Вид вправи: побудова мінімонологу.

Мета: розвивати уяву, мовленнєву активність із допомогою використання ключових лексичних одиниць, навички монологічного мовлення; виховувати ініціативність і самостійність, бажання поділитися своїми думками й враженнями, розуміти мовлення інших, взаємодіяти й спілкуватися з іншими, поважати думку інших.

Обладнання: підручник Англійська мова (English) для 2-го класу Unit 2 Our new classmates с. 21 (Будна, 2019).

Завдання: Діти, зараз кожен із вас буде малювати власну класну кімнату, а потім ви її опишете цілому класу за зразком вправи 2 (рис. 3).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, на підставі результатів, отриманих у ході нашого дослідження, робимо висновок про необхідність набуття соціальних навичок для повноцінного розвитку комунікативної та емо-

ційної сфер особистості учня, успішного формування іншомовної комунікативної компетенції зокрема. Уроки ІМ сприяють розвитку соціальних навичок, оскільки уможливають моделювання різних комунікативних ситуацій, що дозволяють учням уявити себе поза шкільними стінами й тренувати певні моделі поведінки в різних ситуаціях спілкування. Соціальні навички є важливою складовою частиною успішної комунікації та можуть розвиватися в стереотипно ситуативних ситуаціях, що моделюються на уроках ІМ. На уроках ІМ вчитель повинен адаптовувати навчальні матеріали до освітніх потреб учнів, використовувати парні й групові види роботи, продумувати й імітувати навчальні проблемні ситуації. Педагог має чітко структурувати роботу на уроці для того, щоб сформувати в молодших школярів із нормо-типовим розвитком, із РАС зокрема, здатність і бажання спілкуватися, взаємодіяти, працювати в групі й відчувати себе її незамінним членом. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розвитку критичного мислення на уроках ІМ у дітей молодшого шкільного віку з РАС в інклюзивному середовищі й спеціалізованих школах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ариян М. А. Социально-эмоциональное развитие обучающихся средствами иностранного языка. *Язык и культура*. 2017. № 38. С. 138–151.
2. Аршанская (Шешукова), О. В. Психологические условия становления социального интеллекта: история и современность : монография. Тамбов : Консалтинговая компания Юком, 2018. 85 с.
3. Базима Н. В. Развитие мовлення дітей з аутизмом. Київ, 2019. 144 с.
4. Будна Т. Б. Англійська мова. English : підручник для 2 класу закладів загальної серед. освіти (з аудіосупроводом). Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2019. 112 с.
5. Выготский Л. С. Основы дефектологии. Санкт-Петербург : Лань, 2003. 654 с.
6. Григорьева Е. Н. Педагогический потенциал дисциплины «Иностранный язык» для формирования у школьников социальной компетенции. *Вестник Чувашского государственного педагогического университета. Педагогические науки*. 2014. № 3 (83). С. 117–121.
7. Журба Е. С., Шабанова Т. Л. Развитие сенситивности как фактора формирования социального интеллекта у детей младшего школьного возраста в условиях социально-психологического тренинга. *Наука. Мысль : электронный периодический журнал*. 2016. № 11. С. 20–24.
8. Концепція Нової української школи : Рішення колегії МОН України від 27 жовтня 2016 р. № 10 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 10.04.2021).
9. Мартиненко С. М. Як зберегти психічне здоров'я дитини: поради вчителям і батькам. *Початкова школа*. 2014. № 5. С. 41–43.
10. Сіваченко О. О. Навчання аудіювання англійських драматичних творів студентів старших курсів мовних спеціальностей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 ; Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2009. 284 с.

11. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 50. С. 138–142.
12. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України, 2020 / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani> (дата звернення: 02.04.2021).
13. Al-Atabi F. K., Al-Badri M. A. Investigating Iraqi EFL 4th Grade University Students' Social Intelligence Role in Language Learning and Teaching. *Journal of College of Education/Wasit*. 2018. № 32. P. 727–742.
14. Defining competence and identifying target skills. *Practitioner's guide to empirically based measures of social skills* / D. W. Nangle, R. L. Grover, L. J. Holleb, et al. New York : Springer, 2010. P. 3–19.
15. School refusal behaviour: Are children and adolescents with autism spectrum disorder at a higher risk? / E. Munkhaugen, E. Gievik, A. Pripp, et al. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2017. № 41. P. 31–38.
16. Shah N., Jameel F. Emotional intelligence assessment tool for children with autism spectrum disorder. *International Journal of Learning and Teaching*. January 2019. P. 213–219.
17. Silveira-Zaldivara T., Özerk G., Özerk K. Developing Social Skills and Social Competence in Children with Autism. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2021. № 13 (3). P. 341–363.
18. Social intelligence in the normal and autistic brain: an fMRI study / S. Baron-Cohen, H. A. Ring, S. Wheelwright, et al. *European journal of neuroscience*. 1999. № 11 (6). P. 1891–1898.
19. Vygotsky L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard : Harvard University Press. 1980. 175 p.

REFERENCES

1. Ariyan M. A. Sotsialno-emotsionalnoye razvitiye obuchayushchikhsya sredstvami inostrannogo yazyka [Students' social-emotional development by means of foreign language learning]. *Yazyk i kultura*. 2017. № 38. S. 138–151 [in Russian].
2. Arshanskaya (Sheshukova) O. V. Psikhologicheskiye usloviya stanovleniya sotsialnogo intellekta: istoriya i sovremennost: monografiya [Psychological conditions of social intelligence development: historical and contemporary problems: monograph]. Tambov : Konsaltingovaya kompaniya Yukom. 2018. 85 s. [in Russian].
3. Bazyma N. Rozvytok movlennia ditei z autyzmom [Language development in autistic children]. Kyiv, 2019. 144 s. [in Ukrainian].
4. Budna T. B. Anhliiska mova. English : pidruchnyk dlia 2 kl. zakladiv zahaln. sered. osvity (z audiosuprovodom) [English: textbook for 2d form of general secondary education institutions (with audio)]. Ternopil : Navchalna knyha Bohdan, 2019. 112 s. [in English].
5. Vygotskiy L. S. Osnovy defektologii [The fundamentals of defectology]. Sankt-Peterburg : Lan. 2003. 654 s. [in Russian].
6. Grigoryeva E. N. Pedagogicheskyy potentsial distsipliny "Inostranny yazyk" dlya formirovaniya u shkolnikov sotsialnoy kompetentsii [Pedagogical potential of the discipline "Foreign language" for the development of social competence in schoolchildren]. *Vestnik Chuvashskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Pedagogicheskiye nauki*. 2014. № 3 (83). S. 117–121 [in Russian].
7. Zhurba E. S., Shabanova T. L. Razvitiye sensitivnosti kak faktora formirovaniya sotsialnogo intellekta u detey mladshogo shkolnogo vozrasta v usloviyakh sotsialno-psikhologicheskogo treninga [Primary school age children's sensitivity development as factor of social intelligence formation in course of sociopsychological training]. *Nauka. Mysl : elektronnyy periodicheskyy zhurnal*. 2016. № 11. S. 20–24 [in Russian].
8. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly: Rishennia kolehii MON Ukrainy vid 27.10.2016 No10 [The concept of the New Ukrainian School: Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 27.10.2016 No10]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
9. Martynenko S. Yak zberehty psikhichne zdorovia dytyny: porady vchyteliam i batkam [How to keep a child mentally healthy: tips for teachers and parents]. *Pochatkova shkola*. 2014. № 5. S. 41–43 [in Ukrainian].
10. Sivachenko O. O. Navchannia audiiuvannia anhlo-movnykh dramatychnykh tvoriv studentiv starshykh kursiv movnykh spetsialnostei [Teaching Senior Linguistic Students Listening to Dramas in English] [Unpublished Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Sciences]. Kyiv National Linguistic University, 2009. [in Ukrainian].
11. Smahina T. M. Poniattia ta struktura sotsialnoi kompetentnosti uchniv yak naukova problema [The Concept and Structure of the Social Competence of Students as a Scientific Problem]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. 2010. № 50. S. 138–142. [in Ukrainian].
12. Statistic data. The Ministry of Education and Science of Ukraine, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani> [in Ukrainian].
13. Al-Atabi F. K., Al-Badri M. A. Investigating Iraqi EFL 4th Grade University Students' Social Intelligence Role in Language Learning and Teaching. *Journal of College of Education/Wasit*. 2018. № 32. pp. 727–742.
14. Defining competence and identifying target skills / Nangle D. W., Grover R. L., Holleb L. J., et al. *Practitioner's guide to empirically based measures of social skills*. New York: Springer, 2010. Pp. 3–19.
15. School refusal behaviour: Are children and adolescents with autism spectrum disorder at a higher risk? / Munkhaugen E., Gievik E., Pripp A., et al. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2017. № 41. pp. 31–38.
16. Shah N., Jameel F. Emotional intelligence assessment tool for children with autism spectrum disorder. *International Journal of Learning and Teaching*. 2019. pp. 213–219.
17. Silveira-Zaldivara T., Özerk G., Özerk K. Developing Social Skills and Social Competence in Children with Autism. *International Electronic Journal of Elementary Education*. 2021. № 13 (3). pp. 341–363.
18. Social intelligence in the normal and autistic brain: an fMRI study / Baron-Cohen S., Ring H. A., Wheelwright S., et al. *European journal of neuroscience*. 1999. № 11 (6). pp. 1891–1898.
19. Vygotsky L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard : Harvard University Press. 1980. 175 p.